

**ВИСОКА ПОСЛОВНА ШКОЛА СТРУКОВНИХ
СТУДИЈА НОВИ САД**

**ГОРДАНА ЉУБОЈЕВИЋ
ИСИДОРА МИЛОШЕВИЋ**

ПОСЛОВНО ПРАВО

2020. ГОДИНА

**др Гордана Љубојевић
Исидора Милошевић**

ПОСЛОВНО ПРАВО

Издавач:

Висока пословна школа струковних студија, Нови Сад

За издавача:

др Јелена Дамњановић

Рецензент:

др Мирослав Милосављевић

Лектор:

мр Катарина Ковачевић

Електронско издање – помоћна уџбеничка грађа (скрипта)

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

347.7(075.8)

ЉУБОЈЕВИЋ, Гордана, 1958-

Пословно право [Електронски извор] / Гордана Љубојевић, Исидора Милошевић. -
Нови Сад : Висока пословна школа струковних студија, 2020

Начин приступа (URL): <http://vps.ns.ac.rs>. - Опис заснован на стању на дан 29.10.2020. -
Насл. с насловног екрана. – Библиографија

ISBN 978-86-7203-167-6

1. Милошевић, Исидора, 1992 - [аутор]

а) Пословно право

COBISS.SR-ID 24499209

ПРЕДГОВОР

Скрипта Пословно право написана је с намером да помогнемо у учењу, а намењена је студентима Високе пословне школе струковних студија у Новом Саду и свима онима чији је предмет интересовања, пре свега, правни положај привредних субјеката, уговори у привреди, као и банкарски послови и хартије од вредности.

Скрипта се састоји из више целина и то:

- уводног дела, са садржаним основним појмовима који се односе на државу, правни поредак, правне норме, правне односе и правне послове, стварно право и др. у потребном обиму, чије ће проучавање допринети да се боље схвати Пословно право и његово место у правном систему Републике Србије, као и његова примена у пословној пракси,
- дела који се састоји од назива, појма, предмета, метода и извора пословног права,
- дела у коме је размотрен статусни део Пословног права и обрађен правни положај привредних субјеката, од оснивања до престанка,
- дела који садржи најзначајније уговоре у привреди,
- последњег дела који обухвата банкарске послове и хартије од вредности.

Ауторке су настојале да конципирају скрипта у обиму који је прилагођен једносеместралном проучавању Пословног права, тако да буду обухваћене све целине које су предмет проучавања ове научне и педагошке дисциплине. Студенти који показују веће интересовање за наведену област, упућују се на коришћење и додатне литературе.

Користећи своје лично искуство у педагошком раду, предлоге студената који ће учити из ових скрипата, као и свих оних који исту прочитају, намера је ауторки да, у будућности, напишу уџбеник, како би допринеле унапређењу педагошког рада на Високој школи, а нарочито бољем усвајању градива од стране студената. Стога ће ауторке бити веома захвалне свима који упуте корисне сугестије ради постизања наведеног циља.

Ауторке

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР

ПРВИ – УВОДНИ ДЕО

1. ОПШТИ ПОЈМОВИ О ПРАВУ	3
1.1. Држава	3
1.2. Правни поредак и правни систем.....	5
1.3. Правна норма	5
1.4. Појам и својства правног субјекта	8
2. ПОЈАМ И ВРСТЕ СТВАРНИХ ПРАВА.....	10
(појам стварног права, ствари, државина, право својине)	
3. ЗАЛОЖНО ПРАВО И ПРАВО СЛУЖБЕНОСТИ.....	15
4. ОБЛИГАЦИОНО ПРАВО	17
4.1. Уговори.....	17
4.1.1. Врсте уговора	18
4.1.2. Закључење уговора	20
4.1.2.1. Понуда.....	21
4.1.2.2. Прихват понуде	21
4.1.3. Предмет уговора	22
4.1.4. Правни инструменти обезбеђења за извршење уговора	23
4.1.4.1. Капара.....	23
4.1.4.2. Одустаница	24
4.1.4.3. Уговорна казна	25
4.1.4.4. Затезна камата	26
4.1.4.5. Залога.....	26
4.1.4.6. Јемство	27
4.1.4.7. Право задржавања.....	27
4.2. Проузроковање штете	27
4.3. Стицање без основа	28
4.4. Пословодство без налога	28

ДРУГИ ДЕО – НАЗИВ, ПОЈАМ, ПРЕДМЕТ, МЕТОДИ И ИЗВОРИ ПОСЛОВНОГ ПРАВА

1. НАЗИВ ПРЕДМЕТА ПРОУЧАВАЊА.....	29
2. ПОЈАМ ПОСЛОВНОГ ПРАВА.....	30
3. ПРЕДМЕТ ПОСЛОВНОГ ПРАВА.....	31
4. МЕТОДИ ИЗУЧАВАЊА ПОСЛОВНОГ ПРАВА	32
5. ИЗВОРИ ПОСЛОВНОГ ПРАВА.....	34
5.1. Устав	34
5.2. Закони	35
5.3. Подзаконска акта	36

5.4. Општи услови пословања	36
5.5. Општи акти пословних субјеката.....	38
5.6. Тумачење општих правних аката.....	39

ТРЕЋИ ДЕО – СТАТУСНИ, СТАТИЧКИ ДЕО ПОСЛОВНОГ ПРАВА (ПРАВНИ ПОЛОЖАЈ ПОСЛОВНИХ СУБЈЕКТА)

1. ПОСЛОВНИ СУБЈЕКТИ У ПРАВНОМ СИСТЕМУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ	40
1.1. Врсте привредних субјеката	40
1.1.1. Предузетник	40
1.1.2. Привредна друштва	43
1.1.2.1. Врсте и правне форме привредних друштава	43
1.1.2.2. Најзначајније карактеристике привредног друштва	45
1.2. Елементи за препознавање привредних субјеката у пословном промету.....	46
1.2.1. Пословно име	47
1.2.2. Делатност.....	48
1.2.3. Заступање.....	49
1.3. Оснивање и регистрација.....	52
1.3.1. Оснивачки акт	52
1.3.2. Регистрација	53
1.4. Ортачко друштво	54
1.4.1. Појам	54
1.4.2. Улог ортака.....	55
1.4.3. Уговор о оснивању ортачког друштва.....	55
1.4.4. Одлучивање ортака у друштву	56
1.4.5. Пословођење у ортачком друштву.....	57
1.4.6. Информисање ортака.....	58
1.4.7. Правни односи друштва и ортака према трећим лицима (заступање)	59
1.4.8. Подела добити и покриће губитака.....	60
1.4.9. Престанак ортачког друштва	60
1.4.10. Престанак својства ортака	60
1.5. Командитно друштво	61
1.5.1. Појам	61
1.5.2. Одговорност	62
1.5.3. Уговор о оснивању.....	62
1.5.4. Оснивачки улог	63
1.5.5. Деоба добити и покриће губитака.....	63
1.5.6. Пословођење и заступање	63
1.5.7. Посебна одговорност командитора.....	63
1.5.8. Командиторово право надзора	63
1.5.9. Промена у чланству и статус друштва.....	63
1.5.10. Престанак командитног друштва	64

1.6. Друштво са ограниченом одговорношћу	64
1.6.1. Појам	64
1.6.2. Оснивачки акт	65
1.6.3. Уговор чланова друштва	66
1.6.4. Правилна природа удела	67
1.6.5. Права по основу удела	67
1.6.6. Повлачење и поништење удела	67
1.6.7. Сопствени удели друштва.....	68
1.6.8. Право прече куповине удела.....	69
1.6.9. Пренос удела трећем лицу	70
1.6.10. Пренос удела уз сагласност друштва.....	70
1.6.11. Пренос удела путем наслеђа.....	70
1.6.12. Услови и последица преноса улога	70
1.6.13. Подела удела	71
1.6.14. Иступање члана друштва	71
1.7. Акционарско друштво	72
1.7.1. Појам	72
1.7.2. Капитал акционарског друштва	72
1.7.3. Акције	73
1.7.4. Оснивачки акт и први статут друштва.....	75
1.7.5. Трошкови оснивања друштва и посебне погодности.....	75
1.7.6. Права акционара	76
1.7.7. Управљање акционарским друштвом.....	77
1.7.8. Скупштина акционарског друштва	78
1.7.9. Управа код једнодомног управљања.....	79
1.7.10. Управа код дводомног управљања.....	80
1.7.10.1. Генерални директор.....	80
1.7.10.2. Надзорни одбор.....	81
1.7.11. Европско друштво.....	81
1.8. Престанак привредних друштава.....	81

ЧЕТВРТИ ДЕО – ДИНАМИЧКИ ДЕО ПОСЛОВНОГ ПРАВА

1. ПОЈЕДИНАЧНИ УГОВОРИ У ПРИВРЕДИ	83
1.1. Уговор о продаји.....	83
1.1.1. Битни елементи уговора.....	84
1.1.1.1. Роба.....	84
1.1.1.2. Цена	84
1.1.2. Обавезе продавца	84
1.1.2.1. Испорука робе (место и начин испоруке).....	85
1.1.2.2. Гарантовање за недостатке на роби.....	85
1.1.3. Обавезе купца	86
1.1.3.1. Преузимање робе.....	86
1.1.3.2. Плаћање цене.....	87
1.1.4. Посебне врсте уговора о продаји	87

1.2. Уговор о посредовању.....	88
1.2.1. Обавезе посредника	88
1.2.2. Права посредника на провизију и накнаду трошкова	88
1.3. Уговор о заступању (агентури)	89
1.3.1. Обавезе заступника.....	89
1.3.2. Права заступника	90
1.3.3. Врсте уговора о заступању.....	90
1.4. Уговор о комисиону	91
1.4.1. Обавезе комисионара.....	91
1.4.2. Права комисионара	91
1.4.3. Посебне врсте уговора о комисиону.....	92
1.4.4. Престанак уговора о комисиону.....	92
1.5. Уговор о контроли робе	93
1.5.1. Врсте уговора о контроли робе	94
1.6. Уговор о ускладиштењу.....	94
1.6.1. Обавезе складиштара.....	95
1.6.2. Права складиштара	95
1.6.3. Складишница.....	95
1.6.4. Врсте складишта	96
1.6.4.1. Царинско складиште.....	96
1.6.4.2. Царинско сместиште.....	97
1.6.4.3. Консигнационо складиште.....	97
1.7. Уговор о отпремању (шпедицији).....	97
1.7.1. Обавезе шпедитера	98
1.7.2. Права шпедитера.....	98
1.7.3. Врсте уговора о шпедицији	98
1.7.4. Одговорност шпедитера	99
1.8. Уговор о превозу	99
1.8.1. Правна правила	100
1.8.2. Врсте саобраћаја	100
1.8.3. Општа правила о уговору о превозу ствари.....	100
1.8.3.1. Одговорност пошиљаоца.....	100
1.8.3.2. Обавезе превозиоца.....	100
1.8.3.3. Права превозиоца	100
1.8.3.4. Товарни лист.....	101
1.8.3.5. Права и обавезе пошиљаоца у току превоза пошиљке ..	101
1.8.3.6. Посебна права и обавезе превозиоца	101
1.8.3.7. Одговорност за губитак или оштећење пошиљке.....	101
1.8.3.8. Уговор о превозу робе железницом	102
1.8.3.9. Уговор о мешовитом превозу робе.....	103
1.9. Уговор о лизингу	103
1.10. Уговор о факторингу.....	105
1.11. Уговор о форфетингу	106

ПЕТИ ДЕО – БАНКАРСКИ ПОСЛОВИ И ХАРТИЈЕ ОД ВРЕДНОСТИ

1. БАНКАРСКИ ПОСЛОВИ

1.1. Особине банкарских послова	108
1.2. Најзначајнија подела банкарских послова	108
1.3. Кредитни послови.....	109
1.3.1. Уговор о кредиту	109
1.3.1.1. Особине уговора.....	109
1.3.1.2. Обавезе уговорних страна	109
1.3.1.3. Врсте уговора о кредиту.....	109
1.3.1.4. Престанак уговора о кредиту	110
1.3.2. Банкарски депозити	111
1.3.2.1. Новчани депозити (обавезе депонента, обавезе депозитара).....	111
1.3.2.2. Улог на штедњу (штедна књижица, обавезе банке)	112
1.3.2.3. Уговор о банкарском текућем рачуну (функције и особине бтр, обавезе банке, обавезе корисника бтр).	112
1.3.2.4. Уговор о неновчаном депозиту.....	113
1.3.2.5. Уговор о депозиту хартија од вредности	114
1.3.2.6. Уговор о сефу	114
1.4. Банкарски услужни послови.....	115
1.4.1. Акредитив	115
1.4.1.1. Учесници акредитива.....	115
1.4.1.2. Врсте акредитива.....	115
1.4.1.3. Правни односи код документарног акредитива	116
1.4.1.4. Начела код документарног акредитива.....	116
1.4.1.5. Врсте документарног акредитива.....	116
1.4.2. Банкарска гаранција.....	117
2. Платни промет	121
3. Хартије од вредности	123
3.1. Меница.....	124
3.1.1. Врста менице	125
3.1.1.1. Трасирана меница	125
3.1.1.2. Трасирана по сопственој наредби	125
3.1.1.3. Трасирана сопствена меница	125
3.1.1.4. Трасирана сопствена меница по сопственој наредби ...	125
3.1.1.5. Сопствена меница (соло).....	126
3.1.1.6. Домицилирана меница.....	126
3.1.1.7. Бланко меница /бм/	126
3.1.2. Основна менична начела	127
3.1.3. Битни менични елементи	127
3.1.4. Меничне радње	129
3.1.4.1. Издавање менице.....	129
3.1.4.2. Умножавање менице (копија, препис).....	130

3.1.4.3. Пренос менице.....	130
3.1.4.4. Радње гаранције плаћања (редовни акцепт, акцепт (и исплата) интервенцијом, менични авал)	131
3.1.4.5. Радње реализације менице	132
3.1.5. Неосновано обогаћење у меничном праву	134
3.1.6. Застарелост у меничном праву	135
3.2. Чек.....	135
3.2.1. Врсте чека	135
3.2.2. Елементи чека	136
3.2.3. Чековне радње	137
3.3. Легитимациони папири.....	140
3.4. Легитимациони знаци	140
ЛИТЕРАТУРА	141
ПРОПИСИ	142

ПРВИ ДЕО

У В О Д

1. ОПШТИ ПОЈМОВИ О ПРАВУ

Да бисмо боље сагледали предмет Пословног права, амбијент и услове у коме се оно примењује, неопходно је указати на неке основне појмове који се односе на државу, правни поредак, правне норме, правне односе и правне послове, правне односе, субјекте права, стварно право и др. у потребном обиму, чије ће проучавање допринети да се боље схвати Пословно право и његово место у правном систему Републике Србије, као и његова примена у пословној пракси.

Држава и право су друштвено историјске појаве које су настале на одређеном степену развоја људског друштва и које су се паралелно развијале.

1.1 ДРЖАВА

Под државом подразумевамо политичко-правну организацију у којој је представљен монопол физичке принуде. Конститутивни елементи са којима је држава одређена јесу: територија, становништво и власт.

Државна територија је укупност простора (јединственог или у више међусобно одвојених делова, као нпр. енклаве) који потпадају под суверенитет једне државе. У државно подручје убрајају се: копно, реке, језера, унутрашње морске воде и територијално море, као и ваздушни простор изнад њих; подземље и подморје. Територијална држава у том простору има искључиву власт и на њему се примењује правни поредак (ограничен међународним правом и евентуалним правима трећих држава).¹

Други елеменат државности јесте **становништво**. Може се говорити о неколико категорија становништва једне државе и то:

- **становништво у ужем смислу** кога представљају лица која имају држављанство домаће државе и

¹ Преузето: https://sh.wikipedia.org/wiki/Dr%C5%BEavni_teritorij.18.07.2020.

- **становништво у ширем смислу** су лица која имају држављанство неке друге државе (страни држављани), апатриди (људи без држављанства) и бипатриди (људи са држављанством две државе односно двојним држављанством).

Власт, као значајан елемент државности, дели се на:

- **законодавну власт**, чије функције остварује: Народна скупштина у Републици Србији, Дума у Руској федерацији, Парламент у Енглеској, Сејм у Пољској, Сабор у Хрватској, Собрање у Македонији итд.;
- **извршну власт**, коју спроводи влада (као извршни орган), заједно са ресорним министарствима, управама и другим извршним органима, и
- **судску власт**, која се спроводи преко стварно и месно надлежних судова.

Према критеријуму облика владавине, разликујемо државе као:

- **монархије**, у којима монарх долази на власт наследним путем и
- **републике** у којима се председник бира, било непосредно на изборима или посредно, од стране највишег, уставотворног, односно законодавног органа власти (скупштине, парламента итд.).

На основу облика државног уређења, државе могу бити:

- **просте или једноставне**,
- **сложене** (федерације или конфедерације),
- **државне уније**, у којима су односи између чланица уније најлабавији.

Према облику политичког режима, правимо разлику између:

- **демократија**, у којима већина може да испољава и остварује власт, и
- **аутократских режима**, у којима је доминација појединаца или група (технократија, бирократија...) у остварењу власти над већином.

Према облику државне власти, у зависности од односа који се успостављају између носилаца различитих видова власти, разликујемо:

- **државе са председничком системом власти**,
- **државе са парламентарним системом и**

- државе са конвентским (скупштинским) системом власти.

1.2 ПРАВНИ ПОРЕДАК И ПРАВНИ СИСТЕМ

Правни поредак је део друштвеног поретка који је регулисан правом. Опште правне норме систематизоване су и груписане у једну логичну, складну и усаглашену целину, као такве, међусобно зависне чине **правни систем**.

Најзначајнији правни системи у свету су:

- **европско - континентални систем** чији темељи потичу из римског права и његови основни извори темеље се на писаним законима и осталим писаним изворима права,
- **англосаксонски систем** који се заснива на судским прецедентима, као извору права, тј. на претходно донетим пресудама које обавезује судије у следећем сличном случајевима,
- **исламски систем**, који се још назива и Шеријатско право, а заснива на исламској религији и Курану као основном извору права, који, поред права, обухвата и основне принципе вере и морала,
- **јапански систем** који представља посебан спој европског, англоамеричког и јапанског националног права, а који је још у раноме раздобљу своје историје потпао под снажан утицај високо развијене кинеске културе;
- поред претходна два набројана правна система, постоје још, као значајни, **хинду и кинески** системи, који нису наш посебан предмет интересовања.

Сваки систем права састоји се од:

- **области права** као што су: јавно, приватно право; међународно, национално право; процесно, материјално право,
- **гране права** (више повезаних института права сачињавају грану права у које спадају: пословно право, грађанско право, кривично право, радно право, уставно право, породично право, наследно право и др.),
- **института права** (представља више правних норми са којима се регулише један или неколико сличних друштвених односа), као што су брак у оквиру породичног права; тестамент у склопу наследног права; уговор у облигационом праву итд.

1.3 ПРАВНА НОРМА

Правна норма је правило о понашању у друштву, коју доноси држава и чију примену обезбеђује апаратом принуде, а које су само један део норми у држави. Санкције за непоштовање правних норми примењује држава.

Поред норми које доноси држава и обезбеђује њихово поштовање примењујући санкције, постоје и тзв. **друштвене норме** код којих санкције за њихово непоштовање обезбеђују друштвене организације (наводимо пример: спортских удружења, културно-уметничких друштва, друштва пензионера и сл.).

Значајне су норме које **ствара** и код којих санкције обезбеђује **неорганизовано друштво**, у ситуацији када се унапред не зна ко ће, када ће, да ли ће уопште и коју санкцију да примени, уколико се неко не понаша у складу са тим нормама. У ову последњу групу спадају норме обичаја, морала, лепог понашања и сл. Моралне норме садрже правила о томе шта је добро, а шта лоше у једном друштву. Оне имају особине историјске променљивости и специфичну санкцију која се огледа у грижи савести.

Обичајне норме садрже правила понашања која су настала дужевременим истоветним и дуготрајним понашањем субјеката права, услед чега се створила свест о обавезности таквог понашања.

Значајно је истаћи **елементе правне норме**: хипотезу, диспозицију и санкцију.

Хипотеза правне норме или правна претпоставка садржи опис чињеница од чијег наступања или ненаступања зависи почетак, промена или престанак правног односа (пример: када физичко лице напуни 18 година у Републици Србији, стиче пословну способност).

Диспозиција је део правне норме који нормира правила понашања субјекта права и представља одређену заповест која је упућена субјектима права (пример: привредно друштво могу основати домаћа и страна физичка лица која имају пословну способност).

Санкција је део правне норме којом се предвиђају последице у случају повреде или неизвршења правне норме.

Према критеријуму интереса доносиоца правне норме, норме делимо на:

- **диспозитивне**, норме које субјектима права дозвољавају да се понашају, тј. да однос уреде како желе, а ако они то пропусте да учине, понашаће се у складу са диспозитивном нормом (на пример: уколико саме уговорне стране не утврде уговором место

примопредаје робе, тада ће се применити диспозитивна норма из Закона о облигационим односима која гласи: „Да је то место у коме продавац има седиште, односно место у коме се роба налази.“).

- **императивне**, оне норме које субјектима права не остављају слободу да се понашају како желе, већ морају да примењују правну норму стриктно онако како гласи.
- **алтернативне норме** омогућају субјекту право да бира између два или више понашања предвиђених диспозитивном.

Према карактеру диспозитивности, правне норме се деле на:

- **наређујуће правне норме**, којима се субјекту права налаже да поступа на одређени начин (карактеристичне су за управно право).
- **овлашћујуће правне норме** овлашћују субјекта права да се понаша на одређени начин, према свом нахођењу (на пример: овлашћујућа норма којом се даје право субјекту права да у законом прописаном року уложи жалбу на појединачну одлуку државног органа којом се вређа неко његово право).
- **зобрањујућом правном нормом** субјекту права се забрањује обављање одређених радњи (најчешће норме срећу се у кривичном праву).

Према броју субјеката на које се односи правна норма, разликују се:

- **опште правне норме**, које се односе на неодређени број субјеката у одређеним ситуацијама (пример: норме које се односе на примену мера заштите свих грађана за време епидемије заразних болести – ношење маски у затвореном простору),
- **посебне правне норме**, а односе се на посебне категорије субјеката, по правилу обухваћене истом ситуацијом (пример: вакцинисање тачно одређене групе лица – предшколске деце).
- **појединачне правне** норме, односе се на конкретан случај и везују се за именованог субјекта права (пример: норма садржана у решењу надлежног пореског органа којом се именованом појединцу разрезује одређен износ пореза за одређену календарску годину).

Правни акти садрже правне норме и у зависности од тога да ли садрже опште или појединачне норме, разликујемо: општа правна акта, као што су закони уредбе и др. и појединачна правна акта, попут појединачних одлука, решења, судских и др. О овоме ће бити више речи у делу скрипта који се односи на изворе Пословног права.

Правни послови могу бити закључени под одложеним условом или роком. Услов је будућа неизвесна чињеница од које зависи почетак (одложни услов) или престанак (раскидни услов) правног дејства правног посла (пример: производња неког производа ће се обавити уколико купац тог производа набави и достави одговарајуће сировине произвођачу). Рок је будућа извесна чињеница за коју се везује почетак (одложни рок) или престанак (раскидни рок) правног дејства правног посла.

Правне послове можемо поделити на:

- једностране двостране,
- теретне и добротине,
- формалне и неформалне,
- апстрактне и каузалне,
- правни послови међу живима, правни послови за случај смрти.

О подели правних послова биће више речи у делу скрипта у којој се обрађују уговори (као врсти правних послова).

Посебну категорију чине неважећи правни послови и они се деле на:

- **ништаве или апсолутно неважеће**, који не производе од почетка закључења никакво валидно правно дејство, тј. ништави су од почетка и њихово поништење може тражити, свако у свако доба, уколико сазна за разлог ништавости. У ову категорију спадају противзаконити, неморални, зеленашки, фиктивни, симуловани правни послови.
- **рушљиви или релативно неважећи**, чије поништење могу да траже, у законом ограниченом року, само лица чија је изјава воље, приликом закључења правног посла, имала одређене недостатке. Овде се убрајају правни послови закључени у битној заблуди, под преваром, претњом, принудом и правни послови закључени од стране млађих малолетника.

1.4 ПОЈАМ И СВОЈСТВА ПРАВНОГ СУБЈЕКТА

У савременим цивилизованим друштвима сви људи имају **правну способност**, тј. субјекти су права, што значи да могу бити **носиоци права и обавеза**, што је утврђено и у свим Декларацијама и актима о људским правима и слободама. Ово је цивилизацијска тековина, која кроз историјски развој људског друштва, није увек постојала. Примера ради наводимо да правну способност у робовласничком друштвеном систему нису имали робови, жене, као ни неке друге категорије људи. Правни субјективитет се стиче рођењем, а престаје смрћу. Постоје

одређени изузеци, на пример, нерођено дете може стећи својство правног лица и пре рођења и бити наследник, под условом да се касније роди живо.

Пословна способност је способност лица да својим радњама и изјавама воље изазивају правне последице (да стварају права и обавезе, мењају их и гасе). Док се свако људско биће сматра правно способно (по правилу рођењем), за њихову пословну способност су потребна и два додатна услова:

- одређене године живота, односно док се не стекне пунолетство (у Републици Србији је то 18 година живота) и
- способност за расуђивање и одлучивање (да буде урачунљив).

Уколико лице нема пословну способност или му је она ограничена, да би испољио и остварио своју правну способност, мора имати заступника, који ће деловати у име заступаног (пословно неспособног лица).

Правно лице је друштвена творевина којој правни поредак признаје својство субјекта. Својство правног лица се стиче уписом у одговарајући регистар. На пример; привредно друштво стиче правну и пословну способност даном уписа у Регистар привредних субјеката кога у Републици Србији представља Агенција за привредне регистре. Пошто, као друштвена творевина, правно лице нема посебну свест и вољу, то лице има своје органе, које чине физичка лица – људи, који ће у име и за рачун правног лица да изразе његову вољу, о чему ће бити речи у делу скрипта у коме је приказано заступање.

2. ПОЈАМ И ВРСТЕ СТВАРНИХ ПРАВА (ПОЈАМ СТВАРНОГ ПРАВА, СТВАРИ, ДРЖАВИНА, ПРАВО СВОЈИНЕ)

Право својине је субјективно стварно право из кога произилази највиша правна и фактичка власт на ствари. Власник ствари овлашћен је да ствар: држи, користи и са њоме располаже у границама које су утврђене законом.

Овлашћење држања омогућава власнику да има фактичку власт на ствари, тј. државину. Овлашћење да ствар држи може имати и лице које није власник те ствари. Овлашћење се састоји у томе да ствар користи и да је употребљава према својим потребама, односно ради убирања плодова које ствар даје (пример: власник користи стан за своје потребе становања и издаје га подстанарима у закуп и од њих добија станарину-закупнину, или закупац стана, по овлашћењу власника стана, издаје у подзакуп трећем лицу).

Овлашћење располагања обухвата две могућности власника: да стварју фактички и правно располаже. **Фактичко располагање** се испољава у предузимању материјалних аката који утичу на супстанцу ствари, али тако да се поводом ствари не заснива неки правни однос (пример: адаптацијом побољшава услове становања). **Правно располагање** је могућност власника да закључује разне правне послове који за предмет имају ствар (пример: на основу уговора о продаји или размени власник може на друго лице пренети право својине на целој ствари тако да он престаје да буде власник). Својина се може посматрати на два начина: као економска и као правна категорија. Као економска категорија она означава припајање одређених економских добара, а као правна категорија означава скуп правних норми којима се у неком друштву регулише припајање економских добара.

Постоје два начина стицања својине и то оригинарни и деривативни начин.

Оригинарни начин стицања својине представља стицање својине које није изведено из права претходника, већ изворним (оргинарним) путем тј. својина се стиче:

- личним радом (пример: градња куће),
- спајањем и мешањем, (пример: ако се две ствари тако споје или помешају да се без веће штете не могу по њих саме раздвојити, тада власници тих спојених, односно помешаних ствари постају сразмерни сувласници над спојем – мешање пшенице),

- грађењем на туђем земљишту,
- одржајем (када неко држи одређену покретну или непокретну ствар законом одређен број година, он може постати власником те ствари);
- окупацијом (стицање права својине над покретним стварима узимањем истих у државину под претпоставком да их је власник отуђио и у том смислу недвосмислено исказао своју вољу);
- стицањем од невласника.

Деривативни начин стицања својине представља стицање тако што то своје право изводи из права претходника. Ово представља изведено право својине што значи да се то право преноси са једног на другог власника. Код дериватног стицања својине потребно је да се испуне следећи елементи: **правни основ** (пример: уговор о продаји, грађењу, поклону и др.); **предаја ствари** (код покретних ствари) и **упис** у одговарајуће земљишне књиге (код непокретних ствари).

Оригинарно и деривативно право стицања својине односи се на стицање личне приватне својине. Јавна својина стиче се на више начина: конфискација (одузимање ствари из приватне својине без накнаде и њен прелаз у државну својину), национализација (стицање друштвене тј. државне својине на основу законских прописа, одузимањем приватне имовине уз накнаду), експропријација (прелазак приватне у друштвену тј. државну својину која се обавља у општем интересу уз накнаду), арондација (одузимање земље од приватних власника и њен прелазак у друштвену тј. државну својину), и комасација (груписање пољопривредног земљишта да би се створила што већа и економичнија парцела ради њеног бољег обрађивања).

Право својине као највиша правна и фактичка власт на ствари није неограничено. Ограничења права својине могу бити општа (ограничавају вршење сваког права својине) или посебна (предвиђена за одређене ствари или поједине правне ситуације). Она се могу састојати у дужности власника да у погледу ствари нешто трпи или пропушта (негативно ограничење) или да нешто даје или чини (позитивна ограничења), што не био био дужан да даје или чини. Ограничења права својине могу настати на основу закона, на основу одлуке државног органа (суда или органа управе) или на основу правног посла, а сва се могу тичати субјеката или обима и садржине права својине. Страна физичка и правна лица, тако, могу стицати право својине на покретним стварима као и домаћа лица. Право својине на непокретностима на територији Србије, могу стицати ако обављају делатност у Србији, а оне су им неопходне за обављање те делатности, само под условима узајамности (реципроцитета). Ако страном физичко или правно лице не обавља делатност у Србији, тада може

стицати право својине на стану и стамбеној згради, под условима узајамности (реципроцитета: под истим условима под којим наш држављанин може да стекне својину у држави из које долази онај ко хоће да стекне својину код нас).

Код нас постоје ограничења права својине и то: ограничења која произилазе из опште забране злоупотребе права својине, суседског права и ограничења у друштвеном интересу.

Суседско право је скуп норми којима је уређен однос власника блиских (суседних) непокретности, чије је коришћење узајамно зависно због тога што се међусобно граниче. Суседско право обухвата и право нужног пролаза, као и право прече куповине где се овлашћује једно лице (ималац права прече куповине) да захтева од власника ствари, који намерава да је прода, да прво њему ствар понуди на продају. Ако власник ствари прво имаоцу права прече куповине не понуди ствар на продају него је прода трећем лицу, ималац овог права је овлашћен да тужбом пред судом поништи уговор о продаји и захтева да се ствар њему прода под истим условима. Право прече куповине примењује се на земљиште (пољопривредно, грађевинско, шуме и шумско земљиште), зграде (пословне, стамбене, стамбено-пословне, економске и др.), посебне делове зграда (станове, пословне просторије, гараже и гаражна места) и друге грађевинске објекте. Сувласник непокретности који намерава да прода свој сувласнички део дужан је да га претходно понуди осталим сувласницима. У случају кад има више сувласника, првенство у остваривању права прече куповине има сувласник са већим сувласничким делом. Ако има више сувласника који имају исто право прече куповине, сувласник непокретности има право да одлучи коме ће од њих продати свој део непокретности.

Право својине престаје: кад друго лице стекне право својине на истој ствари, напуштањем ствари, пропашћу ствари и у другим случајевима одређеним законом.

Свако лице је дужно да се уздржава од повреде права својине другог лица. Право својине може бити повређено одузимањем ствари власнику или сметањем тог права. Уколико се деси повреда права својине, тада власник има право на заштиту права својине путем суда. Уколико неко лице узнемирава власника (на други начин, а не одузимањем ствари), тада власник може да поднесе тужбу због узнемиравања права својине.

Сусвојина је право својине два или више лица на истој физички неподељеној ствари, чији су делови одређени идеално. Део сувласника се означава најчешће у разломцима ($1/2$, $1/3$, $1/4$), а може бити изражен у процентима (33%, 50%) или у децималним бројевима (1,22; 3,33). Пошто је ствар физички неподељена, право сусвојине према аликвотним деловима простире се на целу ствар.

Заједничка својина је право својине два или више лица на неподељеној ствари када су њихови удели одредиви, али нису унапред одређени. Део заједничара у неподељеној ствари није одређен по обиму ни реално ни по аликвотним деловима тако да он (за разлику од сувласника, чији део је одређен аликвотно), не може располагати својим стварним правом. Заједничари само заједно могу располагати са ствари (пример: да је продају, заложу и др.). Најчешћи видови заједничке својине су наследничка заједница и заједничка својина брачних другова. Деобу заједничке ствари може захтевати било који заједничар и деоба се састоји у томе да се одреде аликвотни делови сваког заједничара на ствари и тада престаје да постоји заједничка својина и настаје сусвојина.

Етажна својина је право својине на стану, пословној просторији или гаражи као посебном делу зграде чији титулар има и стварна права на заједничким деловима зграде и грађевинској парцели на коме је зграда подигнута. Својину на посебном делу зграде може имати само једно физичко и правно лице или више титулара. На њој може бити успостављена сусвојина или заједничка својина (пример: супружника).

Јавна својина (државна својина) је највиша правна и фактичка власт државе на стварима. Титулари (носиоци) ове својине су Република Србија, Аутономне покрајине, јединице локалне самоуправе и јавна (државна) предузећа.

Нико не може бити лишен права на личну и приватну својину. По међународним конвенцијама и Уставу се од тога принципа може одступити када то налаже јавни интерес утврђен у складу са законом, уз накнаду која не може бити нижа од тржишне. А то може бити услед непосредне ратне опасности или ванредног стања. Заштита приватног власништва је темељна вредност демократских друштава и ова област је нарочито значајна за друштва у транзицији. Упркос оваквих високих гаранција у погледу заштите приватне имовине на папиру, у пракси долази до масовних и систематских повреда овог основног људског права. Право на приватну својину је било често угрожавано у претходној СФРЈ, али се ситуација од распада државе драстично погоршала и дошло је до истинске масовне отимачине и пљачке. Свако физичко и правно лице има право на неометано уживање своје имовине. Нико не може бити лишен своје имовине, осим у јавном интересу и под условима предвиђеним законом и општим начелима међународног права. Државина је фактичка власт неког правног субјекта на једној ствари, која том субјекту омогућаје њено коришћење независно од тога да ли има правно овлашћење да ту ствар држи.

За државину није релевантно правно признање. Државина је законита када је држалац ствари остварио ово право на бази неког правног основа, обично правног посла (пример: продаја, поклон и др.) Незаконита

државина настаје одузимањем ствари, задржавањем нађене ствари и сл. Савесна државина је она код које држалац сматра да има и државину и право које одговара тој фактичкој власти. Несавесна државина се јавља када је држалац ствари морао или могао знати да нема право које би представљало пандан његовом фактичком понашању према ствари.

Државина има правну заштиту. Државина се штити самозаштитом и заштитом државне власти. Самозаштита је, када је власник или држалац ствари, сам штити своја права на такав начин да том приликом не угрози или повреди право другог субјекта.